10/05/2022

Η συγγραφική δραστηριότητα του αοιδίμου Μητροπολίτου Δράμας κυρού Παύλου Αποστολίδη

/ Γνώμες

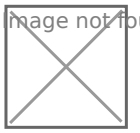

Του Αθανάσιου Ε. Καραθανάση, Ομότιμου Καθηγητή ΑΠΘ και Καθηγητή στο Τμήμα Θεολογίας του Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Ο κυρός Μητροπολίτης Δράμας Παύλος Αποστολίδης, πέραν του ποιμαντικού έργου στην ιστορική και μαρτυρική Δράμα, άφησε και ένα πλούσιο πνευματικό έργο με την συγγραφική δραστηριότητά του και το γενναίο ενδιαφέρον του για την ιστορία και τον πολιτισμό του Ποντιακού Ελληνισμού, αλλά και για την νεώτερη Ιστορία της Μακεδονίας. Ευτύχησα να τον γνωρίσω από τον καιρό των μεταπτυχιακών σπουδών του (1993 – 1995) και από τότε, ως την κοίμησή του, αναπτύξαμε μία στενή φιλία, καθώς μας συνέδεε η κοινή αγάπη για τον προσφυγικό κόσμο, την Μακεδονία, την ιστορία της Δράμας, το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Και όσα ελέχθησαν κατά την εξόδιο ακολουθία του και εγράφησαν ήσαν αληθινά. Υπήρξε Έλληνας που τον ενέπνεε η πίστη, η αγάπη του για την παιδεία και τον άνθρωπο, η Πατρίδα, ο Πόντος, οι άγιοί του και οι άνθρωποί του, η Μακεδονία της προσφυγιάς και οι αγώνες των γηγενών Μακεδόνων. Γι’ αυτό και ένα μέγα μέρος της πνευματικής δραστηριότητάς του είναι αφιερωμένο στον Πόντο και στην Μακεδονία.

Η μεταπτυχιακή διατριβή του τότε ηγουμένου της Παναγίας Σουμελά αοιδίμου Παύλου έχει τίτλο Ο μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρύσανθος Φιλιππίδης (1913 – 1923), Η αρχιερατεία του στην Τραπεζούντα, εκδ. Παναγία Σουμελά, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 262. Σε αυτήν γίνεται λόγος για την Εκκλησία Τραπεζούντος, την βιογραφία του Χρυσάνθου, τον ρόλο του στην πολιτική και κοινωνική ζωή της Τραπεζούντος κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, την στρατολογία των Ελλήνων, τις σφαγές των Αρμενίων, την ρωσική κατοχή στην ποντιακή αυτή πόλη, την ελληνική διακυβέρνηση (5 Απριλ. 1916 – Φεβρ. 1918) του Ανατολικού Πόντου, τις προσπάθειες των Ρώσων για την υπαγωγή της Μητροπόλεως Τραπεζούντος στο Πατριαρχείο Μόσχας, τις αγωνιώδεις προσπάθειες του Χρυσάνθου για την προστασία του χριστιανικού και μουσουλμανικού στοιχείου από τις τουρκικές

απειλές μετά την αποχώρηση των Τούρκων. Ο κυρός Παύλος γράφει, ωσαύτως, για την κύρια συμμετοχή του Χρυσάνθου στην ίδρυση της Δημοκρατίας του Πόντου, ώσπου ήλθε το τέλος των εθνικών ονείρων με την αποτυχία των σχεδίων του, τον διωγμό, την Ανταλλαγή.
Ακολούθησε η διδακτορική διατριβή του τιτλοφορούμενη Η Μητρόπολη Ροδοπόλεως, Το ζήτημα των Εξαρχιών του Πόντου, εκδ. Σωματείον Παναγία Σουμελά, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 485. Το δίπλωμα του διδάκτορος Θεολογίας έλαβε ο αοίδιμος από το Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του Α.Π.Θ. Ενθυμούμαι τις συζητήσεις μας για την διατριβή, πότε στο γραφείο μου και πότε στο μοναστήρι της Παναγίας Σουμελά, σε αυτόν τον ευλογημένο χώρο, που πολλά θυμίζει με το φυσικό κάλλος του το ξακουστό μοναστήρι της Παναγίας στην Τραπεζούντα. Η διατριβή αυτή προάγει την εκκλησιαστική ιστορία του Πόντου με την ίδρυση της Αρχιεπισκοπής Ροδοπόλεως από τό Οικουμενικό Πατριαρχείο, αλλά και τις αντιδράσεις των μονών κατά της ανασύστασής της. Εύλογη εν τίνι μέτρω, ήταν η αντίδραση των μονών, καθόσον οι πατέρες εθεώρησαν ότι η εποπτεία τους από τους μητροπολίτες Τραπεζούντος και Ροδοπόλεως, καταργούσε το αυτοδιοίκητο και μείωνε το κύρος τους. Στην ίδια συνάφεια εμπίπτει και το ζήτημα των εξαρχιών του Πόντου. Την περίοδο 1902 – 1923, πάντα στα πλαίσια της Αρχιεπισκοπής Ροδοπόλεως, γίνεται λόγος για τα μαρτύρια του Ελληνισμού της Επαρχίας Ροδοπόλεως, την καταστροφή των μονών, την γενναία αντίσταση των κατοίκων, ιδιαιτέρως δε της Ροδοπόλεως και της Επτάκωμης Σάντας και τέλος την καταστροφή και την ερήμωση της Επαρχίας και τον εκπατρισμό. Σημειώνω εδώ ότι η εκκλησιαστική Επαρχία Ροδοπόλεως και η περιοχή της Σάντας, με τα χωριά της, διοικητικώς ανήκαν στην Επαρχία Ματσούκας, υποδιοίκηση Μάτσκας, και είχε έδρα τα Λιβερά και τις περιοχές άνω και κάτω Ματσούκας, Παναγίας Σουμελά, Γαλίαινας και Μουλάκας.

Ήταν και θα είναι γνωστός όχι μόνον ο σεβασμός αλλά και η μέριμνα του κυρού Παύλου για την Ι. Μ. Εικοσιφοινίσσης. Και ως λόγιος και ρέκτης Ποιμένας της επαρχίας Δράμας πού ήταν, φρόντισε για την διατήρηση της ιστορίας της και την επιστροφή των ιερών κειμηλίων και χειρογράφων της Μονής που εκλάπησαν την 27 Μαρτίου 1917 από τον Βούλγαρο κομιτατζή Πανίτσα. Από την μέριμνα του καλού αυτού Ποιμενάρχου για το αγαπημένο του μοναστήρι προέκυψε η δίτομη καλαίσθητη έκδοση Τα προσκυνητάρια και οι ακολουθίες της Ιεράς Μονής Εικοσιφοινίσσης, Εκδίδονται προνοία του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δράμας κ. Παύλου, Δράμα 2013. Και στον μεν πρώτο τόμο εκδίδονται παλαιά και νεώτερα κείμενα Άτινα συνηρανίσθησαν εκ παλαιών βιβλίων. Πρόκειται για τέσσερα κείμενα αναφερόμενα στην ιστορία της Μονής με συγγραφείς τον αρχιμανδρίτη Ιλαρίωνα Σιναΐτη τον Κρήτα (1819), τον Μανουήλ Γεδεών (1894), τον

αρχιμανδρίτη Δαμασκηνό Μοσχόπουλο, έπειτα Νευροκοπίου (1896), τον μητροπολίτη Δράμας Αγαθάγγελο Μάγνητα (1915) και άλλα έξη των Χρυσοστόμου Καλαφάτη (1909), Γενναδίου Θεσσαλονίκης (1918), Νεοφύτου, ηγουμένου της Μονής (1916), Γ. Σωτηρίου, διευθυντού του Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών (1934), αρχιμ. Γαβριήλ Διονυσιάτου (1976) και Δημ. Παναγοπούλου (1970), αναφερόμενα, τα έξη αυτά, στα μαρτύρια των μοναχών και στίς ζημίες που υπέστη η Μονή από τους Βουλγάρους, στην ομηρία των μοναχών στην Βουλγαρία, στους υπηρέτες της Μονής κ.ά. Στον δεύτερο τόμο εκδίδονται Αι Ιεραί Ακολουθίαι της Ιεράς Μονής Εικοσιφοινίσσης, ήτοι της Υπεραγίας Θεοτόκου της Εικοσιφοινίσσης, των Αγίων Κτητόρων Γερμανού και Διονυσίου, των 172 οσιομαρτύρων Πατέρων της Μονής. Στον τόμο αυτόν δημοσιεύονται Παρακλητικοί Κανόνες και Ακολουθίες στην Παναγία της Εικοσιφοινίσσης, στούς κτήτορες Γερμανό και Διονύσιο, φιλοτεχνημένες από τους Ματθαίο Μυρέων (1610), Χρύσανθο και Μανουήλ Ρήτορα, Γεράσιμο Μικραγιαννανίτη (1979), Κύριλλο Μητροπολίτη Ρόδου (2011), αλλά και βιογραφία του Διονυσίου Α΄ από τον Τ. Αθ. Γριτσόπουλο (1955). Ο τόμος κατακλείεται από μουσικό παράρτημα μελοποιημένων ασματικών ακολουθιών των κτητόρων και των 172 οσιομαρτύρων της Μονής από τον Ιω. Χασανίδη.

Ο αοίδιμος Παύλος ετίμησε, καθώς, άλλωστε, του έπρεπε, και τον προκάτοχό του στην επισκοπή Δράμας Αγαθάγγελο τον Μάγνητα, που την διαποίμανε την δυσχερή περίοδο 1910 – 1922, διαδεχόμενος τον Χρυσόστομο Καλαφάτη, που μετατέθηκε στην Σμύρνη. Και τον ετίμησε ο κυρός Παύλος με την επανέκδοση του βιβλίου του Αγαθαγγέλου, Αι δραματικαί περιπέτειαι Δράμας μέχρι της απελευθερώσεως αυτής, ήτοι από της 1 Ιουνίου μέχρι της 1 Ιουλίου 1913, εκδ. Ερμής Τόκκος, Καβάλα 1913, εκδ. Κυριακίδη (β΄ έκδ.). Πρόκειται για το Ημερολόγιο του Αγαθαγγέλου, όπου καταγράφονται λεπτομερώς, ημέρα προς ημέρα, όλα τα γεγονότα που οδήγησαν στην απελευθέρωση της μαρτυρικής μακεδονικής πόλεως την 1 Ιουλίου 1913. Στο β΄ μέρος του βιβλίου δημοσιεύονται διάφορα έγγραφα που ο Αγαθάγγελος απέστειλε στις στρατιωτικές και πολιτικές αρχές της βουλγαροκρατούμενης Δράμας, διαμαρτυρόμενος για τα τραγικά συμβαίνοντα στην Δράμα και την περιοχή της. Στο Παράρτημα δημοσιεύεται ο Κανονισμός του Ελληνικού Βαλκανικού Συλλόγου Δράμας, καθώς και ιστορικά της δραματικής περιόδου που εβίωσε η Δράμα και η περιοχή της από την βουλγαρική κατοχή. Ο κυρός Παύλος στον Πρόλογό του σημειώνει ότι στον Αγαθάγγελο οφείλεται το γεγονός ότι η Δράμα εσώθη εκ του επικρεμαμένου κινδύνου της σφαγής και της καταστροφής των κατοίκων της και απεσοβήθη η επανάληψις των απαισίων γεγονότων του Δοξάτου. Εις αυτόν οφείλει και το Μουσουλμανικόν στοιχείον την σωτηρίαν του εκ της βεβαίας σφαγής.

Η αγάπη του αοιδίμου Παύλου για τον Πόντο εκφράσθηκε και με το βιβλίο του Η

Σίμικλη της Χαλδίας, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2016, σσ. 272. Το βιβλίο αυτό το έγραψε ως μνημόσυνο στον πάππο του Αλέξανδρο Αποστολίδη, που γεννήθηκε στην Σίμικλη και στήν μάμμη του Συμέλα, γεννημένη στην Γάμισλη Αλούτζαρα, παροικία της Σίμικλης. Έργο γραμμένο με αγάπη για το χωριό, κτισμένο σε υψόμετρο 2.000 μ., που υπαγόταν διοικητικώς στην περιφέρεια Τριπόλεως και εκκλησιαστικώς στην μητρόπολη Χαλδίας. Οι κάτοικοί του, 2.000 περίπου, ασχολούνταν με την καλλιέργεια καλαμποκιού και φουντουκιού, ασκούσαν διάφορα επαγγέλματα, κατέρχονταν στα παράλια της Τριπόλεως, είχαν καλά σχολεία, όμορφα σπίτια, τέσσερις ναούς στους μαχαλάδες, εξωκκλήσια και την μονή της Ευαγγελίστριας, μία εκ των είκοσι μονών στην επισκοπική περιφέρεια Χαλδίας. Οι κάτοικοι της Σίμικλης αποδημούσαν σε κοντινές και μακρινές ποντιακές πόλεις, υπέστησαν τους διωγμούς της περιόδου 1914 – 1916. Ο κυρός Παύλος καταγράφει τα ονόματα των κατοίκων της Σίμικλης και τα επαγγέλματά τους. Την Σίμικλη ο αοίδιμος Παύλος επισκέφθηκε το 2011 συντροφιά με τον Σεβασμιώτατο κ. Βαρνάβα, φωτογράφισε τους ναούς των Αγίων Νικολάου, Κωνσταντίνου και Ελένης, την Μονή Ευαγγελιστρίας. Πρόκειται για ένα συγκλονιστικό βιβλίο.

Ο κυρός Παύλος, άξιος διάδοχος του προκατόχου του ιεροεθνομάρτυρος Χρυσοστόμου Καλαφάτη, θεώρησε οφειλόμενη υποχρέωσή του να τιμήσει την μνήμη του. Και έπραξε τούτο συμβάλλοντας οικονομικά, πλην της ηθικής στηρίξεως που παρείχε, στην έκδοση ενός μνημειώδους τόμου με συγγραφέα τον λόγιο Ιβηρίτη μοναχό π. Μάξιμο Νικολόπουλο. Τίτλος του έργου αυτού: Ο πολύαθλος Μητροπολίτης Δράμας – Σμύρνης Χρυσόστομος – Ήρως και Μάρτυς, Άγιον Όρος 2010, σσ. 420, μεγάλου σχήματος. Άξιον, οπωσδήποτε, σημειώσεως είναι ότι στην έκδοση του τόμου, συνεισέβαλε και ο μητροπολίτης Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως κ. Βαρνάβας. Δύο δυναμικοί αρχιερείς των Νέων Χωρών, ο ένας από τα μέρη της Σμύρνης και ο μακαριστός από τόν Πόντο, νέοι την ηλικία, τίμησαν έτσι τον άγιο Χρυσόστομο Καλαφάτη. Ο δεύτερος, και διάδοχος του Χρυσοστόμου, στην Ι. Μητρόπολη Δράμας, γράφει στο τέλος του Προλόγου του στην αυτή έκδοση ότι η συνεισφορά του αποτελεί ελάχιστον αντίδωρον δια τους κόπους του αγλαοθύμου ιεράρχου εν τη κατά Δράμαν Εκκλησία. Γονυκλινικώς δε καθικετεύομεν όπως μη παύση πρεσβεύων υπέρ του ποιμνίου ημών προς τον Πανάγαθον Θεόν.

Ανάλογα ήσαν και τα όσα έγραψε προλογικώς ο Σεβασμιώτατος κ. Βαρνάβας, ότι δηλαδή ως Μικρασιάτης, επιτελώ καθηκόντως το μνημόσυνο του επισκόπου που ποίμαινε πνευματικά τους προγόνους μου, μια και προέρχονται από την ευκλεή Μητρόπολη Σμύρνης. Αμφότεροι άριστοι γνώστες της ελληνικής γλώσσης. Οι δύο αυτοί ΜακεδονοΜικρασιάτες αρχιερείς συνόδευσαν την Α.Θ.Π. τον Οικουμενικό Πατριάρχη στο ιστορικό ταξίδι στον Πόντο το 2018, επισκεφθέντες τόπους θυσίας

του Ποντιακού Ελληνισμού, όπως αυτός στο σπήλαιο της Παναγίας Μάγαρας στην Μπάφρα. Ξεναγός ο αοίδιμος, που εγνώριζε όσο κανείς άλλος τον Πόντο και την ιστορία του. Ο γράφων συχνά προσέφευγε σε αυτόν και έμαθε πολλά από την πολυμάθειά του, τόσον για τον ιστορικό Πόντο, όσο και για την Δράμα, τους πρόσφυγες, τους γηγενείς κατοίκους της, που κουβαλούσαν αγώνες και μαρτύρια ως, ακόμη, και τους χρόνους μας.

Η αφοσίωση του κυρού Παύλου στην Ιερά Μονή Εικοσιφοινίσσης, στο Παγγαίο, συνεχίσθηκε αδιάλειπτα με τις προσπάθειές του για την επιστροφή των ιερών κειμηλίων και χειρογράφων της, που εκλάπησαν από τον Βούλγαρο αρχικομιτατζή Τεοντόρ Πανίτσα το 1917. Μνημειακή, ως εκ τούτου, είναι η έκδοση της Ι. Μ. Δράμας υπό τόν τίτλο Η Λεηλασία της Εικοσιφοινίσσης – Εκατό χρόνια από την κλοπή (1917 – 2017), σσ. 516, μεγάλου σχήματος, Επετειακή Έκδοση, έργο που ανέθεσε ο αοίδιμος Παύλος στον κατ’ εξοχήν ειδικό επί του θέματος καθηγητή του Δ.Π.Θ. κ. Γ. Κ. Παπάζογλου. Στον Πρόλογό του ο κυρός Παύλος διεκτραγωδεί τα πάθη της Μονής από τήν λεηλασία της και διακριτικώς γράφει για τον αγώνα που ο ίδιος καταβάλλει για την επιστροφή των χειρογράφων και των ιερών κειμηλίων της. Και τούτο, ως γράφει, στον Πρόλογο της μνημειώδους αυτής εκδόσεως, το πράττει ως επιβεβλημένον καθήκον, αφού ως επόπτης της Μονής, δηλαδή εκπρόσωπος του κυριάρχη αυτής Οικουμενικού Πατριάρχου, έχω χρέος να διασφαλίσω τα δίκαιά της και έτσι να φανώ αντάξιος της ευθύνης που ανέθεσε στους κατά καιρούς Μητροπολίτες της Δράμας η Αγία του Χριστού Μεγάλη Εκκλησία. Γνωστός ήταν, άλλωστε, ο απέραντος σεβασμός του στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Αυτή εν συντομία ήταν η συγγραφική παραγωγή του κυρού Παύλου και θα έγραφε πολλά περισσότερα, αν ο Πανάγαθος δεν τον καλούσε κοντά Του. Για την αγάπη του προς τον Πόντο σημειώνω όσα εξ ιδίων γνωρίζω, ότι δηλαδή συνέτρεχε πτωχούς Ποντίους φοιτητές μας, συνέδραμε οικονομικώς τις εκπαιδευτικές εκδρομές μας στον Πόντο, ήταν από νεαρής ηλικίας συνεργάτης της εφημ. Εύξεινος Πόντος (εκδότης Φόρης Πεταλίδης) με σειρά άρθρων για την Ρωμηοσύνη του Πόντου. Την αγάπη του για την Μακεδονία εξέφρασε με τις εκδόσεις που αναφέρθησαν και με την υλική και ηθική στήριξή του στο Ίδρυμα Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού της Θεσσαλονίκης και το εν γένει ενδιαφέρον του για την νεώτερη Ιστορία της. Έτσι, προ ετών ανέθεσε στον αείμνηστο συνάδελφο Σπ. Σφέτα (†2021) την έρευνα και συλλογή αρχειακού υλικού, σε αρχεία και βιβλιοθήκες της Σόφιας, για την διπλή Βουλγαρική κατοχή στην Ανατολική Μακεδονία και ιδίως στο Δοξάτο. Ελπίζω ότι το υλικό αυτό να φυλάσσεται στο προσωπικό αρχείο του μεταστάντος Ποντίου – Μακεδόνος Ιεράρχου.

Αιωνία η μνήμη του!